Béki Ernő:

A szociáldemokrácia az első világháború után

A berni nemzetközi munkás- és szocialista konferencia.

(1919. február 3—10.)
(Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.)

Béki Ernő monográfiája több szempontból is rendkívül figyelemreméltó Először is témaválasztása miatt. A felszabadulás utáni évtizedekben nem nagyon volt szokás a szociáldemokráciáról történelmi monográfiákat írni, sokkal inkább politikai pamfleteket. Nem volt szokás az eredeti szociáldemokrata dokumentumokat tanulmányozni, sokkal inkább az azok vitatásaként megjelent kommunista válaszokat. Nem volt szokás egyes országok és régiók konkrét politikai kihívására adott jobb-rosszabb szociáldemokrata válaszokat elemezni, legfeljebb a szociáldemokrácia és a kommunista erők viszonyát.

Ebből következik, hogy nagy érdeklődéssel kell fogadni minden olyan írást, amely a valódi történelem feltárására irányul, mint ez a monográfia is.

Nem kevésbé érdekes az írás módszertana, amit úgy jellemezhetnénk: a tendenciák feltárása az események kapcsán. A bevezető kitűnő áttekintő fejezeteket leszámítva a könyv egyetlen hét eseményeivel foglalkozik. De ahogy egymás után felvillantja a háborús felelősség, a népszövetségi, a területi, a nemzetközi munkástörvényhozás kérdéseit, a demokrácia és diktatúra fogalma és gyakorlata körüli vitát, illetve a második internaconálé helyreállítását, kibontakoznak előttünk mindazok a messzi múltban kezdődött problémák, amelyeknek a segítségével megérthetjük; ott és akkor miért fordult új irányba a nemzetközi munkásmozgalom története.

A háború jellegéről végül is megállapították, hogy az antant a demokráciáért harcolt, míg a központi hatalmak országaiban az intézmények feudális maradványai demokratikusan ellenőrizhetetlenné tették a kül- és a katonapolitikát, az antant támogatása a szocialista pártok részéről tehát helyénvaló volt, a német párt viszont bűnösen cselekedett. A háború következtében mindhárom feudális elemekkel terhelt nagyhatalom széthullott, ezáltal több ország a demokratikus fejlődés útjára lépett. a demokratikus nemzetközi együttműködést a Nemzetek Társasága garantálja. Így a munkáspártok feladata együttműködni a demokratikus és szociális vívmányok kiterjesztéséért.

Kevésbé közismert, hogy a konferencia leszögezte: nem lehet szó a szocializmusba való fokozatos belenövelésről tőkés viszonyok között, csupán arról, hogy a demokratikus feltételek között a munkásosztály helyzete javul, befolyása pedig növekszik, míg végül mindenütt vagy majdnem mindenütt többségre jutva „egységes nemzetközi cselekvés útján bevezetik a szocializmust".

A konferencia megállapította, hogy a fejlődés vonalába két erő hat; a demokratikus burzsoázia, melynek ideológiája a wilsonizmus, illetve a nemzetközi munkásmozgalom, s velük szemben állnak a reakciós, militarista körök. Ebből a strukturális elképzeléséből logikusan következik, hogy az idő előtt kitört forradalomnak tekintett bolsevik kísérlet bukását szükségszerűnek tartották és a reakciós erők visszatérésétől tartottak.

Kevésbé közismert, de egyértelmű tény, hogy a konferencia állást foglalt annak megakadályozása mellett, hogy a kormányok katonailag beavatkozzanak a bolsevik Oroszország ellen, mert az a reakciót segítené ott hatalomra.

A konferencia a háború megakadályozása, a teljes leszerelés, a nemzetközi bíráskodás, a gazdasági háborúk, a protekcionizmus megszüntetése mellett foglalt állást. A gyarmati népek felszabadítását, önrendelkezési képességük megerősítését s nemzetközi munkajogi kodifikációt szorgalmazták. A Nemzetek Társaságát pedig világparlamentté szerették volna alakítani, szociáldemokrata frakcióval.

Béki Ernő értékelésének az a lényege, hogy egyfelől a berni program reformista volt, a burzsoáziával való opportunista együttműködésen alapult, sőt a fejlettebb országok munkásaristokráciáját a fejletlenebb területek rovására részesítette előnyben, másfelől viszont a világháború időszakához képest a szociáldemokrácia egyértelműen elhatárolódott a reakciós erőktől és csak a demokratikus burzsoáziával kívánt kapcsolatokat fenntartani.

E korrekt értékelést elfogadva szeretnénk még néhány dologra felhívni az olvasó figyelmét.

1. A világtörténelem elsősorban a harmincas években bebizonyította, hogy azok a bizonyos reakciós burzsoá erők képesek még egyszer hatalomátvételre, reális veszélyt jelentenek az emberiség összes addigi vívmányára, Németországban, Spanyolországban, s a negyvenes évekre a keleti fronttól az óceánig húzódó sokmillió négyzetkilométeres területen. A demokratikus burzsoázia és a szociáldemokrácia együttműködése ellenük történelmileg szükségszerű volt, lett volna.

2. A világtörténelem azt is bebizonyította 1945-től napjainkig, hogy még beláthatatlan ideig együtt kell élnie a szocialista és tőkés országoknak. Ez az együttműködés lényegében azokon az intézményeken keresztül történik, melyeket többek között a berni program alapján az elmúlt évtizedekben kifejlesztettek, gyakran a nyugat-európai szociáldemokrata kormányok segítségével.

3. Az 1939—1941-es időszakot leszámítva, azaz a szovjet-német szerződés tragikus tévútját figyelmen kívül hagyva, általában könnyebb a két világrendszer együttélése, ha Nyugaton demokratikus burzsoázia, esetleg néhány országban szociáldemokrácia van hatalmon, mint ha a szélsőjobboldali körök.

4. A gazdasági élet természetes — politikai pártoktól független — velejárója az automatizáció korában, hogy egyre szélesedik a középrétegek aránya, olyan rétegeké, melyek számára a „csak láncainkat veszíthetjük" program már nem rokonszenves. Nélkülük viszont a hatalmat nem lehet megszerezni, sem a társadalmat hatékonyan irányítani. A nyugati szocialisták és kommunisták számára a történelem csak két utat kínál; vagy beengedik pártjaikba a demokratikus burzsoáziát, vagy koalícióra lépnek a demokratikus burzsoázia pártjaival.

5. A gyarmatbirodalmak felbomlása nemcsak demokratikus és szocialista erőket dobott felszínre, hanem a történelem olyan sötét erőit is, amelyek sokkal inkább emlékeztetnek Kelet- és Nyugat-Európa közös, meghaladott, barbár és feudális múltjára, mint a jelenleg itt létező rendszerek bármelyikére. Keleten és Nyugaton, a fejlett társadalmakban is új erőre kapnak a nacionalizmus, az irracionalizmus, az újfasizmus erői. Úgy tűnik, még elég virulensek azok a sötét történelmi erők, melyek szükségessé tették a demokratikus burzsoázia és a nemzetközi munkásmozgalom együttműködését, e program tehát változatlanul aktuális.

Akárhonnan nézzük: a nemzetközi munkásmozgalom történetével, a 20. századi történelemmel foglalkozó történelemtanár nem kerülheti el, hogy korunk e nagy kérdéseivel szembenézzen. Ehhez nyújt segítséget, elsősorban tárgyilagosságával és gazdag tényfeltárásával ez a monográfia.

NAGY PÉTER TIBOR

Györkei Jenő:

Legenda — valóság — tragédia

(A nemzetközi brigádok történetéből)

(Zrínyi Katonai Kiadó, 1986.)

Rossz beidegződésünk, miszerint történelmünk hangsúlyosan a politikai szférában végbement, végbemenő folyamatok szintézise, lassan kezd oldódni, kezdi lassan elveszteni monopolhelyzetét. Ezzel egyidejűleg kezd kibontakozni az a helyes felfogás, amely szerint történelmünk a termelő társadalom története, a társadalmi osztályok és rétegek (bennük a személyiségek, politikai pártok és csoportosulások) törekvéseinek, mozgásának, pozícióváltozásainak és gondolkodásának története, amely ideológiákban, filozófiai megfontolásokban és magyarázatokban, és sajátosan a művészetekben is megjelenik.

Mindezek a jelent megérteni segítő erkölcsi hagyatékok is, s mint ilyenek, kimeríthetetlen tanulságok forrásai.

Még örvendetesebb, hogy e felfogás egyre inkább kiegészül azzal, hogy történelmünk a „katonáskodó társadalom" története is. Nemcsak a csaták, a hadvezérek és tábornokok, a katonapolitikusok tetteinek leírására (megítélésére, értékelésére) szorítkozóan, hanem teljesebben: a termelő társadalomban, a politikai szférában bekövetkezett, a művelődéstörténeti, az erkölcsi, a világnézeti folyamatok, jelenségek kölcsönhatásainak valós értékeire kiterjedően is.